

Hind Davlatida Amir Temur Harbiy San'atining O'Ziga Xos-Xususiyatlari

MAXAMADIYEV Z.SH.,

podpolkovnik, O'R QK Akademiyasi kafedra sikl boshlig'i

Annotatsiya. Ushbu maqolada Amir Temurning Hindiston davlatiga yurish qilgan davrda harbiy san'atining yuksak mahorat orqali amalga oshirilganligi, katta qo'shin bilan marsh yurishlarini amalga oshirilganligi haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar. Strategiya, harbiy san'at, muhoraba, qo'shin, marsh.

АННОТАЦИЯ: В данной статье приводятся сведения о высоком мастерстве военного искусства Амира Темура во время его похода на Индию, а также сведения о совершении марша большим количеством его войск.

Ключевые слова: стратегия, военное искусство, сражение, войска, марш.

Yangi O'zbekiston solnomasidan munosib joy egallagan, o'zbek davlatchiligini yuqori pog'onaga ko'targan, millatimiz ramziga aylangan buyuk ajdodimiz haqida taniqli fransuz olimi Lyusen Keren shunday deb yozgan edi: "1336-yil 9-aprelda hozirgi Shahrisabzdan uncha uzoq bo'lmagan joyda, Osiyodan Yevropagacha bo'lgan xalqlarning va o'z davrining tarixini o'zgartirgan, jahon tamadduni tarixida yorqin iz qoldirgan shaxs dunyoga keldi".

Ta'kidlash joizki, Amir Temurning davlatchilik va sarkardalik mahorati, harbiy san'ati O'zbekistondan tashqarida ham ko'plab tadqiqotchi-olimlar, nufuzli xorijiy harbiy akademiyalarni o'ziga jalb qilmoqda. So'nggi 600 yil ichida u haqida Yevropa tillarida 900 dan va Sharq tillarida 1000 dan ortiq asarlar yozildi, uning yubileyiga bag'ishlangan ilmiy simpoziumlar o'tkazilmoqda, 50 dan ortiq davlatlarda temurshunos, shu jumladan taniqli harbiy olimlar tadqiqotlar olib bormoqda [1].

Amir Temur besh yillik yurishdan so'ng atrof mamlakatlarni o'ziga bo'ysundirib, mamlakat chegaralarini kengaytirgach, Xitoy va Hindiston sari yurish rejasini tuza boshlaydi. Avvalo ulkan davlatning turli nohiyalarini o'g'illari va nabiralariga, o'zi safarda ekanida idora qilib turmoq uchun, bo'lib beradi: jumladan, kelgusi xarbiy safarlarining asosiy maqsadi bo'lmish Xitoy bilan chegaradosh Mo'g'uliston viloyatlariga harb ishida eng iqtidorli nabiralaridan amirzoda Muhammad Sultonga va Qobul, Qandahor, G'azna va Balxni amirzoda Pir Muhammad Bahodirlarni hokim etib tayinladi va ularga Xitoy va Hindistonga qilinadigan safarlar oldidan bu o'lkalarda buning uchun moddiy baza yaratish vazifasini yukladi.

Amir Temurning Hindistonga yurish qilishiga nima sabab bo'ldi, bu safardan ko'zlangan maqsad va qo'shinlarining marsh uyushtirishi bo'yicha ma'lumotlarga to'xtalib o'tamiz.

Hindistonga amalga oshirilgan harbiy yurishning asl maqsadi to'g'risida voqealarning bevosita guvohi bo'lgan Nizomiddin Shomiy quyidagicha yozgan: "Sohibqiron hazratlarining oliy ra'yi baland himmat irodasini harakatga keltirib, u mamlakatlar yuzini gunohkor kofirlarning iflos vujudidan pok qilishga hamda ularning sifatini belgilovchi kofirlarning fitnasi gardini o't sochuvchi shamshir tig'i bilan so'ndirishga iltifot ko'rgazdi" [3 224-225-b].

Amir Temurning Hindistonga yurishi davomida qo'shinlarining soni bo'yicha bir qancha bahsli fikrlar mavjud. Bu boradagi ma'lumotlar Temur tuzuklarida quyidagicha bayon etilgan:

1. Qobulda javong'orning o'ttiz ming otliq askari bilan turgan amirzoda Pirmuhammad Jahongirga Sulaymon tog'i orqali yurib, Sind daryosidan o'tgach, Mo'lton (hozirgi Pokistondagi shahar) viloyati ustiga to'satdan bostirib borib, zabt etishni tayinladim.

2. Sulton Muhammadxon, amirzoda Rustam va boshqa amirlarga barong'orning o'ttiz ming otlig'ini olib Sind daryosidan kechib o'tib, Kashmir tog'i etagidagi yo'l bilan, Lohur viloyatiga qo'qqisdan bosqin qilishni buyurdim.

3. O'zim o'ttiz ming otliq askar bilan g'o'lni boshqardim. Hindiston yurishiga jamlangan lashkarlar umumiy soni to'qson ikki ming otliqqa yetgan edi. Lashkarim soni Allohning yerdagi elchisi Muhammad sollallohu alayhi vasallam ismi shariflari soniga to'g'ri kelganligi uchun, bu tasodifni istiqbolning xayrli va muborak follari sirasiga kiritdim [5. 63-64-b.].

Amir Temur qo'shinlari ikki oydan keyin Hindiqush tog'larini ortda qoldiradi. Tog'dan o'tish jarayonida kunduzi quyosh tafti ostida qor yumshab, otlar qorga botib qola boshladi. Kunduzlari askarlar ot ostiga kigiz (namat) to'shab dam berishga va qo'shin to'xtab turishga majbur bo'ldi. Tunda sovuq tushib qor qotganda, qo'shinlar harakatlanishni davom ettirdi va shu tariqa, dovongacha yetib borildi.

1398-yilning 24-sentabr kuni Amir Temur lashkari Hind daryosining ustiga muhandis bo'linmalari tomonidan qurilgan ko'priq orqali o'tib oldi. Oktabr oyining boshida lashkar qayiqlar ustiga qurilgan ko'prik orqali keng va chuqur Chitora daryosidan (Hind daryosining irmoqlaridan biri, hozirda Pokistonga qarashli Panjob viloyatida) uch kun davomida o'tish boshlanadi [7. 38-b.].

Mo'lttonni qamal qilayotgan lashkar katta qiyinchiliklar va yo'qotishlarga duchor bo'lgan edi. Kuchli yomg'irlar, suv toshqinlari, o'zgaruvchan iqlim va otlar uchun yemish tanqis bo'lgan joy sharoitlari ta'sirida jangchilarning deyarli barcha otlari kasallik yuqtirgan va nobud bo'lgan edi. Amir Temur bu lashkarga o'z zaxirasidan 30 000 ta ot ajratdi.

Shundan keyin Amir Temur qo'shinining bir qismi Bayah daryosini qayiqlarda, bir qismi esa suzgan holda kechib o'tdi. Amir Temur qo'shini kechuvdan so'ng Dibalpur shahri tomonga yo'l oldi. Amir Temur qo'shini yaqinlashgach Dibalpur aholisi shaharni tashlab, mustahkam istehkomlarga ega bo'lgan qo'shni Batnir qal'asidan panoh topdi.

1398-yil 6-noyabrda Sohibqiron ikki ming [8. 93-94-b.] otliq askarlari bilan Bitnir qal'asiga yetib kelgan. U Hindistondagi boshqa qal'alarga qaraganda ko'zga ko'ringan mustahkam qal'alardan hisoblangan. Qal'aning hukmdori va bosh qo'mondoni Roy Duljin edi. Uni o'z qo'shiniga va qal'aning mustahkamligiga ishonchi katta bo'lgan. Bu qal'a g'oyatda mustahkam bo'lib, Hind qal'alari ichida mashhuri bo'lgan. Qal'aga berilgan dastlabki hamladayoq uning (shaharbandning) mudofaa devori olindi va qal'aning atrofi o'rab olinib, katta qalqonlar bilan mudofalanib jangni boshlashgan, lekin birinchi kuni qal'ani zabt etisha olmagach "har qaysi amir o'zi turgan joyi (muqobilidan)dan naqb (lahm) kovlab qal'a devori tagini bo'shatsinlar" degan farmon joriy bo'ldi [3. 240-b.]. Qal'a darvozasi egallanib, uni zabt etishga kirishishgan. Bundan qo'rqib ketgan mudofachilar omonlik so'rab birin-ketin sovg'a-salomlar yo'llay boshladilar. Hindlarning ba'zi bo'linmalari taslim bo'lmagach, ularga qarshi arrodalar va manjaniqlarni rostlab, qal'a ro'parasiga keltirib qo'yib, naqblar kovlana boshlangan. Shunda ham hindlar turli nag'malar bilan jangni davom ettira bergach, qal'aga bostirib kiriladi va qo'lga olinadi. Bu voqea 1398-yil 8-noyabrda bo'lib o'tdi.

Qo'shin Somina shahri yaqinidan Dehli tomonga yana uch yo'nalishda: markaz va o'rduq (front orti) Dehli shahriga olib boradigan to'g'ri yo'l bo'ylab, o'ng va chap qanot esa - yon tarafdagi yo'llar bilan harakatlandi.

1398-yil 18-dekabrda Hindiston sultoni Mahmud qo'shini bilan Dehlidan chiqib, muhoraba maydoniga keldi. Uning qo'shini tarkibida 10 000 ta yaxshi qurollangan sipohiylar, 40 000 ta piyoda askarlar, bundan tashqari kamon o'qlari, nayza va qilichlardan qalin yopqichlar bilan himoyalangan, tishlariga zaxar surtilgan ulkan xanjarlar bog'langan 120 ta jangovar fil mavjud edi. Fillarning belida burjlar (minorachalar) o'rnatilgan bo'lib, ularda

arbalet va kamonlar bilan qurollangan o'qchilar joylashtirilgan edi. Fillarning yonida ra'dandozlar (olov otuvchi qurol bilan qurollangan askarlar) va kamonchilar (arbaletchilar) turib, jang olib borar edi.

1398-yildagi muhorabaga harbiy san'at rivojlanishi nuqtai nazaridan e'tibor qaratadigan bo'lsak, quyidagilarni xulosa qilish mumkin:

Amir Temur qo'shini maqsad sari puxta o'rganilgan, askarlar va otlarga ozuqa zaxiralarini ta'minlab berishi mumkin bo'lgan uch yo'nalishda, keng frontda uch kolonna bo'lib harakatlandi. Yurishning umumiy yakunlari eng avval safarga o'tlangan o'ng qanot Hindistonga hujum operatsiyasi uchun negiz tayyorlagani, safar yurishi marshrutlarida rekognossirovka tadbirlarini maqsadga muvofiq o'tkazgani to'g'risida dalolat beradi;

lashkarlar o'z yo'lida duch kelgan bir qator keng va tezoqar daryolardan kechuvning turli usullaridan foydalanib (qo'priq orqali, qayiqlarda, suzib va boshqalar) o'tgani, kuchli mudofaa istehkomlariga ega shahar va qal'alarni ishg'ol qilishda naqb (lahm) qazilgani, ishg'ol qurilmalari – manjaniq, arroda va boshqa qurollarni mohirona qo'llangani, natijada qamal qilingan dushman qo'shinlari qisqa vaqtlarda taslim etilgani, Amir Temur qo'shinida jangovar harakatlarning har tomonlama ta'minoti, jumladan muhandislik ta'minoti tadbirlari ham samarali amalga oshirilganini bildiradi;

muhoraba oldidan Movarounnahr qo'shini dushmanning kutilmagan hujumidan saqlanish uchun o'z qarorgohini handaq, aravalardan barpo etilgan to'siqlar bilan jihozlab, katta-kichik va turli masofadagi qorovullarni qo'ydi va, zamonaviy harbiylar atamasi bilan aytganda, jangovar (operativ) ta'minotning turi bo'lgan qo'riqlovni tashkillashtirdi;

muhorabani muvaffaqiyat bilan yakunlanishida lashkarlar orasida tashkillashtirilgan hamkorlik yuqori darajadali erishilgan g'alabada katta ahamiyatga ega bo'ldi;

hal qiluvchi asosiy zarba dushman jangovar tartibining eng zaif bo'lib qolgan joyi, markaziga muhorabaning kerakli paytida yo'naltirildi;

Amir Temur qo'shini muhorabadagi harakatlarining shiddati va salmog'i shunday edi-ki, dushman qo'mondonlari va qo'shinining ruhi batamom sinib, hattoki, mamlakat poytaxti Dehli shahrini mudofaa qilishga ham jazm etmadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Qarshiyev, H.A. Amir Temurning Harbiy san'atni rivojlantirishdagi roli / H.A. Qarshiev // XIX materiallari., Toshkent, 9 aprel 2021 y. / O'R QK Akademiyasi; tahrir hay'ati.: A.Ziyo [va boshqalar.]. - T.: O'R QK Akademiyasi, 2021. – 9-10 b.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoevning 2021 yil 12 yanvar kuni O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasida bo'lib o'tgan xavfsizlik kengashining kengaytirilgan tartibdagi yig'ilishida so'zlagan nutqi.

3. Nizomiddin Shomiy. Zafarnoma / Fors tilidan o'giruvchi Yunusxon Hakimjonov. – T.: O'zbekiston, 1996. – 224-225 b.

4. Sharafuddin Ali Yazdiy. Zafarnoma / Muhammad Ali ibn Darvesh Ali al-Buxoriy tarjimai. So'z boshi, tabdil, izohlar va ko'rsatkich mualliflari va nashrga tayyorlovchilar: A. Ahmad., H. Bobobekov. – T.: Sharq, 1997. – B. 381 b.

5. Temur tuzuklari. – T.: O'zbekiston, 2018. – 146-150 b.

6. Ahmedov, B. Amir Temur. Tarixiy roman / B. Ahmedov. – T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1995. – 463-464 b.

7. Qodirov, M.O. Amir Temurning harbiy san'ati. O'quv qo'llanma. O'R QK Akademiyasi / M.O. Qodirov. – T.: 2019 58 b.

8. G'iyosiddin Ali "Hindiston safari kundaligi ("Ro'znomai g'azavoti hindiston"). T.: 1996.– 96 b.